

ПУТІВНИК ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Книга 1

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ВИБІР БАТЬКІВ

Книга 2

ДИТИНА ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Книга 3

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Книга 4

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Книга 5

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Книга 6

ДИТИНА ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Книга 7 ГІПЕРАКТИВНА

ДИТИНА

Книга 8

ДИТИНА З АУТИЗМОМ

Книга 9

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО
РОЗВИТКУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ПУТІВНИК ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

Книга 9

ДИТИНА ІЗ ПОРУШЕННЯМ
МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Київ
2010

УДК: 376-056.2/.3(072)
ББК 74.3.я7

П90 Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. — К.: ТОВ ВПЦ "Літопис-XX" - 2010. - (Серія "Інклюзивна освіта").

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України № 1/П-3628 від 30.04.10р.).

ISBN 978-966-7252-66-3

За загальною редакцією Колупаєвої А. А., доктора педагогічних наук, професора.

Авторський колектив: Колупаєва А.А., Таранченко О.М. (книга 1); Сак Т.В., Марчук Т.Ф., Прохоренко Л.І. (книга 2); Литовченко СВ., Боршевська Л.В., Жук В.В. (книга 3); Вавіна Л.С., Гудим І.М. (книга 4); Мерсіянова Г.М., Макачук Н.О. (книга 5); Чеботарьова О.В. (книга 6); Сухіна І.В. (книга 7); Скрипник Т.В. (книга 8); Рібцун Ю.В. (книга 9).

Рецензенти: Литовченко О.В., канд. пед. наук., завідувач лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України; Стрижеус В.Л., директор ШДС "Паросток"; Россе Н.Л., завуч ШДС "Паросток"; Февчук Н.М., методист ШДС "Паросток"; Вишняк Л.М., директор НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя; Азарова Н.К., заступник директора з інклюзивної освіти НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя; Кудряшова Д.Р., член загальношкільного батьківського комітету НВК "Школа-ліцей" № 3 м. Сімферополя.

Видання здійснено в рамках виконання проекту "Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні", що реалізується за фінансової підтримки США.

Навчально-методичні матеріали висвітлюють особливості розвитку, навчання та виховання дітей з особливими потребами; методичні рекомендації щодо забезпечення навчальних потреб таких учнів вдома та в інклюзивних умовах загальноосвітнього закладу; поради батькам стосовно взаємодії з учителями та фахівцями, обстоювання інтересів своєї дитини.

Посібник адресовано батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку, педагогам загальноосвітніх закладів, методичним працівникам, слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, студентам педагогічних вузів, працівникам соціальних служб.

УДК: 376-056.2/.3(072)
ББК 74.3.я7

© Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2010.
ISBN 978-966-7252-66-3 © Рібцун Ю.В., 2010.

ВСТУП

Діти — це наша радість, щастя і надія, це наше майбутнє. Кожен із нас мріє виростити дитину здоровою, фізично та інтелектуально розвиненою, виховати доброзичливого та цікавого співрозмовника з багатим словниковим запасом і чітким правильним мовленням.

Формування правильної звуковимови — один з найголовніших напрямів мовленнєвого розвитку. У сім'ї дорослі розуміють дитину з півслова. І якщо навіть вона має мовленнєві недоліки, ніякого дискомфорту у спілкуванні не відчують. Проте, для сторонніх часто виявляються незрозумілими спотворені, неправильно вимовлені дитиною слова.

І справді, найпоширенішим логопедичним діагнозом є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення.

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) — це порушення процесів формування звукомовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок порушень сприймання та вимови фонем

У батьків виникає безліч запитань: як саме попередити та подолати порушення звуковимови, у якому віці доцільно звертатися до логопеда та багато інших. Йа деякі запитання, з якими найчастіше батьки звертаються до спеціаліста, ми зможемо відповісти.

СТАВАЙ НА НОГИ, МАЛЮК!

Ранній вік охоплює другий та третій роки життя дитини. Це час, коли малюк навчається ходити, оволодіває предметною діяльністю; це період інтенсивного формування мовлення. Цей вік називають стадією сензитивності (тобто особливої чутливості) до оволодіння мовленням. Саме тому не слід нехтувати можливістю погратися з малюком, одночасно вербально (словесно) спілкуючись з ним.

Вчасне правильне оволодіння звуками рідної мови можливе тільки за умов повноцінної сформованості та рухливості органів артикуляційного апарату (щік, губ, язика, твердого та м'якого піднебіння), достатнього рівня розвитку фонематичного сприймання (вміння чути та розрізняти фонем, тобто звуки) та розуміння зверненого мовлення.

Я навчаюсь говорити... Слово хочу повторити. Язичком я так і с'як — Не виходить щось ніяк. Гавкає в дворі собака, Так скажу: "Піся баяка". Хочу попросити соку, Говорю: "Ма, дя мі сьоті". "Кізьку по! По "Куйкі Яби!" -Почитати прощу в мамі. Мама важко так зітха: "Ой, "сісеня, кайбася, Піньки, вожки, юськи, паті...", Ти навчишся розмовляти?" Я ще трішки підросту, Сам усіх учить почну.

(Ю. Рібиун)

Оs Що потрібно для повноцінного розвитку мовлення малюка?

Оволодіння мовленням — складний, багатосторонній психічний процес. Його поява і подальший розвиток залежать від багатьох чинників. Мовлення починає формуватися лише тоді, коли головний мозок, слух, артикуляційний апарат дитини досягнуть певного рівня розвитку. Це значною мірою залежить від навколишнього середовища. Якщо дитина не отримує нових яскравих вражень, якщо не створені умови, що сприяють розвитку рухів і мовлення, то затримується її фізичний і психічний розвиток. Малюкові потрібні регулярна мовленнєва комунікація, ваша турбота та любов. Якщо дитину позбавити повноцінного спілкування з дорослими або звузити його тільки до одноманітних побутових ситуацій (годування, прогулянок та сну), у неї може виникнути затримка мовленнєвого розвитку.

Ои Дитині вже 2 роки, а вона ще не говорить...

Це може свідчити про наявність у неї затримки мовленнєвого розвитку. Слід якомога швидше:

- перевірити у дитини слух, зробивши аудіограму;
- звернувшись до невропатолога та логопеда, визначити наявність чи відсутність органічного ураження центральної нервової системи, зокрема мовленнєвих центрів кори головного мозку;
- з'ясувати стан інтелекту в кабінеті дитячого психолога, дефектолога чи психіатра.

йБ Що таке затримка мовленнєвого розвитку та які її наслідки?

Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР) - це відсутність мовлення або значне його відставання у дітей раннього віку. Якщо вчасно не помітити відставання у мовленнєвому розвитку малюка, ЗМР може перерости у складний системний розлад — загальний недорозвиток мовлення, який важко подолати.

Ів Як можна виявити затримку мовленнєвого розвитку?

Затримку у мовленнєвому розвитку можна виявити вже з перших днів життя дитини. Ознакою, яка має насторожити батьків щодо прогнозу мовленнєвого розвитку новонародженого, є слабкий, монотонний крик. Слід обов'язково проконсультуватися у логопеда, якщо:

- в кінці *1 місяця* немовля не кричить при неприємних відчуттях (наприклад, коли воно мокре чи хоче їсти);
- в кінці *4 місяця* не усміхається, коли з ним розмовляють;
- в кінці *5 місяця* не вимовляє окремих звуків чи складів ("ба-ба-ба" чи "га-га-га"), не намагається, знаходячись на руках у матері, відшукувати поглядом названі нею об'єкти ("Де тато?");
- в кінці *7 місяця* не намагається привернути до себе увагу певними звуками;
- в кінці *9 місяця* в мовленні не з'явилися повторювані однакові склади, які звучать як одне слово, наприклад: "ма-ма", "дей-дей", "да-да";
- в кінці *10 місяця* малюк не може повторити за дорослим близько восьми різних звукосполучень та складів, не може заперечно похитати головою ("ні-ні"), помахати рукою на прощання ("бувай-бувай");
- в кінці *12 місяця* не вимовляє жодного осмисленого "дитячого слова", яким малюк називає одні й ті самі предмети, осіб, ситуації, не прислухається до музики, не може виконати просту інструкцію (наприклад, "дай машинку");
- в кінці *15 місяця* не вживає адекватно слів "мама" і "тато";
- в кінці *19 місяця* не вимовляє осмислених слів, не показує частини тіла, які називає дорослий;
- в кінці *29 місяця* не розуміє значення слів "великий — маленький".

Перераховані показники вказують на передумови виникнення затримки мовленнєвого розвитку малюка.

Ів Які можливі причини затримок мовленнєвого розвитку у дітей?

Причини затримки мовленнєвого розвитку численні, серед них: педагогічна занедбаність, відсутнє чи недостатнє спілкування з малюком, загальна ослабленість дитини після перенесених інфекційних захворювань, ускладнення під час вагітності та пологів матері.

Ів Які є види затримок мовленнєвого розвитку?

У дітей можуть виникати такі затримки у мовленнєвому розвитку:

I. *Затримка на стадії емоційного спілкування.* Емоційний контакт з дорослим замінює у дитини вербальну комунікацію, тобто вона усміхається, лашиться і цих емоцій у спілкуванні з дорослим їй достатньо.

II. *Затримка на стадії називання.* Дитина намагається сказати те чи інше слово лише після того, як його промовив дорослий. У конкретній ситуації вона називає предмет, проте, у реальній взаємодії з людьми своє мовлення замінює вказівними жестами, вимогливими вигуками тощо. Це призводить до знервованості, примхливості дитини, адже вона не може усвідомити, чому її не розуміють ні дорослі, ні однолітки.

III. *Відсутність інтересу до спілкування.* У дитини не виникає потреби у створенні емоційних і вербальних контактів з оточуючими. Відсутність необхідних зв'язків з людьми виявляється у прагненні робити усе самій; дорослий, як партнер по спільній діяльності, співрозмовник, їй не потрібен. Дитина вокалізує, продовжує маніпулювати з предметами, не реагуючи на звернене мовлення.

IV. *Затримка на стадії "дитячих слів".* Дорослий, намагаючись досягти якомога тіснішого контакту з дитиною, використовує в своєму мовленні "дитячі слова" на зразок "ам-ам" (їсти), "ту-ту" (поїхали), "ня-ка" (шапочка) та ін., що гальмує оволодіння правильним мовленням.

^D Малюк у 2,5 роки не вимовляє звуки [p], [л], [ш]. Чи потрібна йому на даний час логопедична допомога?

Дитина цього віку має недосконалу звуковимову фізіологічно — через недостатню рухливість мовнорухового апарату (язика, губ та щік), слабкість повітряного струменя, що видихається, відсутність контролю за власним мовленням, а тому ще не потребує логопедичної корекції. Але це не вказує на те, що з малюком не слід займатися. Обов'язково виконуйте гімнастику для язичка, дихальні та пальчикові вправи, і тоді ваш малюк швидше оволодіє правильною звуковимовою.

!£В Як зробити, щоб язичок дитини став "слухняним"?

Швидшому виробленню у дитини правильної артикуляції звуків сприяють вправи гімнастики для язичка. Спочатку спробуйте виконати вправи самі і тільки потім заохочуйте до виконання артикуляційної гімнастики дитину. Це обов'язково потрібно робити перед дзеркалом, що допоможе дитині проконтролювати правильність виконання вправ. Особливу увагу зверніть на чіткість, плавність, диференційованість, точність та рівномірність відтворюваних рухів, здатність переключення з одного руху на інший. Заняття доцільно проводити в ігровій формі, що сприятиме зацікавленості дитини й досягненню нею найкращих результатів. Варто також читати дитині віршовані мініатюри, що сприятиме вдосконаленню її вербальної пам'яті та розвитку мовлення в цілому.

Доцільно виконувати з дитиною такі вправи.

Вправа "*Парканчик*" сприятиме підготовці артикуляційного апарату дитини до вимови шиплячих звуків ([ч], [ш], [ж]).

Опис вправи. Зуби зімкнути, губи витягнути вперед. Утримувати таке положення протягом 10 секунд. Прочитайте дитині віршик:

Зубки рівно-рівно в ряд,
Ніби дощечки стоять.
Збудував парканчик ти -
ні проїхать, ні пройти!

Відкривай ворота -
ложка йде до рота,
із борщиком, із кашкою,
із маминою казкою!

(Ю. Рібун)

Вправа "*Гірка*" допоможе дитині оволодіти свистячими звуками ([с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц']).

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Бокові краї язика притиснути до верхніх корінних зубів. Кінчиком язика впертися в нижні передні зуби. Утримувати під лічбу 10-15 секунд.

Прочитайте дитині віршик: Люблять
спускатися з гірки малята. Їх не
докличеться мама до хати. Гіркою
мій язичок вигинається, Хай же із
гірки цукерка спускається. Гірка
знаходиться в роту-хаті, Спокійна
за донно цукерчина мати.

(Ю. Рібун)

Вправа "*Дятлик*" сприятиме появі у мовленні дитини звуків [р], [р'].

Опис вправи. Рот широко відкрити. Широкий язик підняти за верхні зуби. Торкаючись язиком альвеол, вимовляти: "д-д-д".

Стежте, щоб працював тільки язик, а нижня щелепа не рухалася. Прочитайте дитині віршик:

Дятли в лісі стукали на сосні вгорі:
- Д-д-д, д-д-д\
Стукали, все, цюкали по сухій корі:
- Д-д-д, д-д-д\
Аж відлуння чулося в дальньому дворі:
- Д-д-д, д-д-д\
(за С Шушкевичем)

Зверніться по допомогу до логопеда і він порадить, який саме комплекс спеціальних вправ для розвитку артикуляційної моторики необхідно виконувати.

^В Чи варто виконувати з дитиною гімнастику для пальчиків?

Так. На кінчиках пальчиків дитини є нервові центри, тісно пов'язані з мовленнєвими зонами кори головного мозку.

* Значок ' слугує на позначення м'якості приголосних звуків.

Масаж пальчиків, нанизування намистинок, закручування кришечок, шнурування, гра з мозаїкою, виконання аплікацій, малювання, розфарбовування, ліплення — все це допоможе дитині розвинути як дрібні м'язи рук, так і мовлення в цілому. З дитиною доцільно виконувати такі вправи пальчикової гімнастики.

Вправа "Гусачок" найлегша. Її можна виконувати навіть з дітьми раннього віку.

Опис вправи. Передпліччя опущене вниз, кисть руки піднята на рівні плеча. Всі пальці зведені в пучку.

Прочитайте дитині віршик:

Сірий гусак,
Гордий гусак
Шию свою
Витягає ось так.

Вправа "Кораблик" особливо подобається хлопчикам. *Опис вправи.* Обидві долоні поставлені на ребро на незначній відстані одна від одної. Мізинці притиснуті по всій довжині (ніби ківшик). Подушечки пальців обох рук з'єднані між собою. Великі пальці спрямовані вгору. Прочитайте дитині віршик:

Ч-ч-чу! Ч-ч-чу! Я по
морю швидко мчу.
Пісеньку співаю, Всіх вас
покатаю.

(Ю. Рібун)

Вправа "Пташенята" цікава та корисна для підготовки руки дитини до письма.

Опис вправи. Обхопити лівою долонею всі пальці правої руки, залишивши вільними їх кінчики. Ворушити кінчиками вільних пальців правої руки. Прочитайте дитині віршик: — Ті-ті-ті, ті-ті-ті! — Плачуть пташенята, — Чому їстоньки так довго Не несе нам мати?

(Ю. Рібун)

Варто пам'ятати, що пальчикова гімнастика забезпечує не лише емоційний контакт із дорослим, а й сприяє повноцінному розвитку мовлення.

Вя Що таке дихальна гімнастика і яка її роль у формуванні правильної звуковимови ?

Дихальна гімнастика — це комплекс спеціальних вправ, спрямованих на вдосконалення мовленнєвого дихання та вироблення плавного ротового видиху (2-4 секунд) з поступовим збільшенням тривалості видиху до 6—8 секунд. Формування звуковимови можливе лише за умови правильної, чіткої та координованої роботи голосового, дихального та артикуляційного апаратів. Варто навчити дитину розрізняти носовий та ротовий вдих і видих (дихання тільки через ніс або через рот), а також робити фіксований видих зі звуком, складом чи звуконаслідуванням.

З дитиною доцільно виконувати такі дихальні вправи.

Вправа "Хом'ячок" допоможе дитині навчитися почергово надувати щоки. Спочатку виконайте вправу самі, а згодом хай її виконає дитина. Загадайте дитині загадку:

Це який дивак знадвору
носить здобич у комору не
на спині у мішку, а
сховавши за щоку?

{Хом'ячок}

(М. Білецький)

Вправа "Буря" сприятиме виробленню тривалого цілеспрямованого повітряного струменя.

Опис вправи. Рот трохи відкритий. Широкий кінчик язика впирається у нижні зуби. Посередині язика покласти соломинку для коктейлю, кінець якої опустити в склянку з водою. Дути через соломинку так, щоб вода забулькала.

Стежте за тим, щоб щоки не надувалися, губи були нерухомими. Прочитайте дитині віршик:

В морі цар Нептун гуляє,
хвилі стрімко підіймає. В рот
соломинку візьму, в склянці
бурю підніму.

(Ю. Рібун)

Вправа "Свищик" стане хорошою підготовчою роботою до оволодіння дитиною свистячими звуками.

Опис вправи. Взяти чисту скляну пляшечку. Кінчик язика висунути так, щоб він торкався краю горлечка пляшечки. Зі звуком ф-ф-ф плавно видихати повітря у пляшечку.

Прочитайте дитині віршик:

Свищики зробили діти,
почали вони свистіти.
Пляшечку ти спробуй взяти,
в неї зможеш засвистати? (Ю.
Рібун)

Будуть корисними також надування повітряних кульок, пускання мильних бульбашок, ігри з пищавками, вітрячками різних розмірів та форм, гра на дитячих музичних інструментах (губна гармошка, сопілка, труба тощо).

J& Чи можуть дитині до 3 років поставити діагноз ФФНМ?

Ні. Висновок щодо фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення роблять тільки з 4 років.

#Б Чи можна розмовляти з дитиною, використовуючи "дитяче мовлення" для кращого порозуміння з нею?

Не варто. Не повторюйте за малюком неправильну вимову звуків, адже діти схильні до наслідування. Неправильні уявлення про звуки рідної мови можуть закріпитися і затримуватимуть у дитини розвиток правильної звуковимови. Розмовляйте з малюком тільки правильно та своєчасно

виправляйте його. Не забувайте, що дитина тільки-но починає вчитися правильно розмовляти, і ваше завдання - допомогти їй" у цьому.

Отже, уникайте "сюсюкання" з малюком, побільше грайтеся та розмовляйте з ним; спілкуючись, намагайтеся, щоб ваше обличчя було на рівні очей дитини; розповідайте малюкові у доступній для нього формі про предмети довкілля, і тоді мовлення для нього стане повноцінним засобом спілкування.

ПРАВДА Ж, МАМО, Я ВЕЛИКИЙ?

Дошкільня — це період від 3 до 6 років. Чи не найважливішою в цей час для дитини стає потреба у спілкуванні та враженнях. Адже саме вони допомагають дитині поступово набувати соціального досвіду і розвивати пізнавальні здібності. Вже зна вся вулиця, що в Гриця

Новенький є велосипед.
Ось Гриць летить, неначе птиця, -
Аж спав кашкет.
Але... не вимовить він слово —
Ве—лю—си—пед

(П. Ребро)

Слід пам'ятати, що саме на період 4—6 років припадає переважна частина логопедичних висновків про фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) у дошкільників.

0з> Як запобігти порушенням звуковимови у дитини?

Пам'ятайте: мовлення батьків є взірцем для наслідування дитиною. Саме тому мовлення батьків у спілкуванні з дитиною має бути:

- правильним - без мовленнєвих порушень та "сюсюкання";
- розбірливим — з чітким вимовлянням слів, з виділенням наголошеного складу;
- простим — насиченим простими фразами з 2—4 слів;

- повторюваним — з багаторазовим використанням одних і тих самих слів протягом певного періоду;
- різнобарвним — з використанням різної інтонації, пауз, сили голосу, зміни темпу;
- живим - супроводжуватися виразною мімікою та (за потреби) жестами.

Навіть якщо формування звуковимови відбувається нормально, не буде зайвим виконувати з дитиною вправи артикуляційної, дихальної та пальчикової гімнастики.

eh А чи може дитина сама "виговоритись"?

Таке справді буває, але не так часто. Навіть якщо дитина не вимовляє одного звука, але їй вже виповнилося 4 роки, обов'язково потрібна логопедична консультація.

eh Дитина розмовляє не так добре, як її однолітки. Що робити?

Кожна дитина - індивідуальність. Її розвиток відбувається за власними законами, тому не порівнюйте свого малюка з однолітками, які, можливо, випереджають його у своєму розвитку. Якщо ви помітили, що однолітки сміються над мовленням вашого малюка, спробуйте об'єктивно оцінити ситуацію. Надзвичайно важливо своєчасно допомогти дитині у виправленні мовленнєвого порушення і звернутися до логопеда. Не забувайте, що зазвичай діти з розладами мовлення дуже вразливі і можуть поступово усамітнитися, що дедалі більше затримуватиме мовленнєвий розвиток і негативно впливатиме на характер - дитина може стати дратівливою, замкненою, плаксивою.

eh Чому дитині поставили діагноз ФФНМ? Якщо під час обстеження мовлення дитини, якій вже виповнилося 4 роки, логопед виявив:

- заміни одних звуків іншими, простішими за артикуляцією (наприклад, *туба* замість *шуба*);
- змішування звуків, тобто нестабільні заміни одних звуків іншими, коли дитина то вимовляє звук у слові цілком пра-

вильно, то замінює його на інший звук (наприклад, *жука* називає *то зюк, то шук, то жук*);

- спотворену вимову звуків (наприклад, якщо дитина гаркавить);
- труднощі розрізнення звуків, схожих за звучанням чи артикуляцією (переважно тих, які дитина вимовляє неправильно) (наприклад, дзвінких — глухих приголосних як *от дуб — цуп* або твердих — м'яких приголосних як *от мило — мі_ло*);
- перестановки, додавання, пропуски звуків (наприклад, *карб — краб, таник — танк, біка — білка*);
- порушення ритміко-складової структури слів (пропуски, додавання складів чи їх уподібнення, наприклад: *вавона — ворона, фотопалат — фотоапарат, кукаліквіає — кукурікає*), можна говорити про фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення.

eh Як довго слід займатися з дитиною, щоб досягти правильної звуковимови ?

На це запитання немає однозначної відповіді. Залежно від прояву ФФНМ (відсутності, заміни або спотворення одного чи групи звуків) корекційна робота може тривати від одного тижня до кількох місяців, і навіть років. Найчастіше на постановку звуків потрібен 1 місяць, а от на автоматизацію (закріплення правильної вимови звука в мовленні) та диференціацію (розрізнення звуків) близько 6 місяців.

eh Дитині виправляє звуковимову логопед поліклініки, але цих занять недостатньо. Як діяти у цій ситуації?

Якщо у дитини проста дислалія, тобто порушення звуковимови однієї групи звуків (наприклад, свистячих [с], [з], [ц]), то логопедичних занять в умовах поліклініки та вдома буде достатньо. Проте, якщо дислалія поліморфна, тобто в мовленні дитини спостерігається порушення кількох груп звуків (наприклад, свистячих та шиплячих), буде доцільним відвідувати спеціальний дошкільний заклад (ДНЗ) для дітей з важкими вадами мовлення. Хай вас не лякає така назва дитячого садка. Це

загальноосвітній заклад, де здійснюється, крім навчально-виховної, ще й корекційно-розвивальна логопедична робота, що забезпечує високий коригуючий ефект мовленнєвих розладів.

Оа Чи варто віддавати дитину до спеціального дошкільного закладу?

Пам'ятайте, що саме в дошкільний період мовлення дитини розвивається найінтенсивніше, а головне — воно гнучке для подолання мовленнєвих розладів. Тому, чим раніше ви звернетеся по допомогу до спеціаліста, тим швидше дитина оволодіє правильним мовленням. Важливе значення у дошкільному віці має спілкування з однолітками, тому логопедичні заняття саме в дитячому колективі дають змогу досягти найкращих результатів. Не соромтеся звертатися по допомогу до логопеда, адже тільки завдяки співпраці логопеда і батьків, використанню цікавих та доступних видів роботи, у дітей нормалізується процес оволодіння мовленням.

Ол Які документи потрібно, щоб оформити дитину до спеціального дошкільного закладу для дітей з важкими вадами мовлення?

Згідно з "Порядком комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу", відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України №240/165 від 27.03.2006 р. прийом дітей здійснюється керівником закладу протягом календарного року на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, свідоцтва про народження дитини, направлення місцевого органу управління освітою, висновку ПМПК (психолого-медико-педагогічної консультації), медичної довідки, довідки дільничного лікаря про стан здоров'я дитини та епідеміологічне оточення, довідки про щеплення.

Ол Чи приймають дітей чотирирічного віку із ФФНМ до спеціального дошкільного закладу?

Так. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України №240/165 від

27.03.2006 р. про "Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу" у логопедичні групи для дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення приймаються дошкільники, починаючи з 4 років. На жаль, на сьогодні, наприклад, у м. Києві немає жодної такої групи, проте діти зазначеного віку отримують логопедичну допомогу серед контингенту п'ятирічок із аналогічним діагнозом.

Ол Дитині поставили діагноз "відкрита ринолалія", але у спеціальному ДНЗ немає груп для такої категорії дітей. Куди звернутися по допомогу?

Ринолалія - це порушення тембру голосу та звуковимовй, що зумовлене анатомо-фізіологічними порушеннями мовно-рухового апарату, найчастіше внаслідок вродженого незрощення губи та/чи піднебіння. Дошкільників з чотирирічного віку після хейлопластики (тобто операції для ліквідації розщеплення губи) та уранопластики (тобто операції з усунення розщеплення піднебіння) за умови тільки порушеної звуковимовй приймають у групи для дітей із ФФНМ. Якщо у дитини з відкритою ринолалією, крім порушеної звуковимовй, спостерігається відставання у лексичній та граматичній сторонах мовлення, її можуть направити у групу для дітей із ЗНМ, тобто загальним недорозвитком мовлення.

Ол У медичній картці дитини зазначено два діагнози — ФФНМ та ДЦП. Чому дитину не хочуть брати у спеціальний ДНЗ для дітей з тяжкими порушеннями мовлення?

Діагноз ДЦП найчастіше супроводжується таким мовленнєвим порушенням як дизартрія. Дизартрія — це розлади звуковимовної сторони мовлення, зумовлені порушенням іннервації мовленнєвого апарату внаслідок органічного ураження центральної нервової системи дитини. Справді, дошкільників із дизартрією приймають у групи для дітей із ФФНМ. Однак, слід пам'ятати: зарахування у логопедичну групу здійснюється за первинним мовленнєвим дефектом, тобто за умов, що саме порушення мовлення є першочерговим у картині загального

захворювання. Згідно з "Порядком комплектування дошкільних начальних закладів (груп) компенсуючого типу", відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України №240/165 від 27.03.2006 р. до дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу не зараховуються діти, які мають виражені порушення слуху, зору; розумово відсталі; з психопатоподібною поведінкою, хворі на епілепсію, шизофренію; з важкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують особливого догляду. Для дошкільників із ДЦП існують спеціальні ДНЗ для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. До того ж, у цих закладах працюють логопеди, які проводять з дитиною відповідну корекційно-розвивальну роботу.

іі Чи можна без логопедичної допомоги виправити у дитини порушення звуковимови?

Якщо дитині тільки 3 роки і вона погано говорить, ви можете виконувати з нею вправи артикуляційної, дихальної та пальчикової гімнастики, і мовлення значно покращиться. Проте, якщо дитині вже 4 роки і вона неправильно вимовляє кілька звуків, слід звернутися до логопеда. Очікування, що "ось-ось заговорить сам", зазвичай не виправдовуються. Пам'ятайте, що мовленнєві порушення легше попередити, аніж подолати.

Отже, консультації логопеда, відвідування спеціального дошкільного закладу для дітей з важкими порушеннями мовлення, систематичні заняття з дитиною в домашніх умовах допоможуть скоригувати наявні порушення звуковимови та відкриють дитині шлях до успішного навчання у школі.

ПРОЩАВАЙ, САДОК ДИТЯЧИЙ!

Період з *бдо 7 років* називають перехідним етапом в особистісній, інтелектуальній та соціально-психологічній сферах, адже дитина прощається з дошкільним дитинством і вступає у молодший шкільний вік.

Хто гарчить, як сто пантер?
Ледь від страху я не вмер... Це
Максимко наш тепер
Вимовляє букву "єР".
{А. Крат}

#Б Які показники мовленнєвої готовності дитини до школи?

До кінця дошкільного віку у мовленні дитини мають бути:

- наявна правильна звуковимова;
- повністю сформована складова структура, у тому числі багатоскладових слів;
- наявне вміння виконувати звуковий аналіз;
- багатий лексичний запас, насичений словами різних частин мови;
- сформована граматична будова (дотримання правил узгодження слів у роді, числі, відмінку тощо);
- присутні складні синтаксичні діалогічні та монологічні конструкції на позначення часових, просторових, причинно-наслідкових відношень.

1& Що таке звуковий аналіз і навіщо формувати це вміння?

Звуковий аналіз передбачає виконання дитиною розумових дій з аналізу (тобто розчленування) звукового складу слова. Для того, щоб написати або прочитати те чи інше слово, дитині слід розчленувати його на складові, тобто здійснити аналіз. Якщо дитина не вміє визначити наявність певного звука чи послідовність звуків у слові, вона не зможе його записати. Саме тому так важливо сформувати у дитини навички звукового аналізу ще до вступу до школи. Слід пам'ятати, що звуковий аналіз можна формувати лише на основі тих звуків, які дитина вимовляє правильно. Якщо хоч один звук у дитини є порушеним, не можна вводити його у вправи на заняттях.

До кінця дошкільного віку дитина має засвоїти аналіз звуків:

- *на фоні слова* — коли дитина вчиться виділяти спільний голосний/приголосний на початку/в кінці слова (наприклад, звук [о] у словах *Оля, осінь, олень; вікно, відро*; звук [с] у словах

сом, сир, сумка; ліс, пєс); перший/останній голосний/приголосний у словах (наприклад, у слові *оса* — перший звук [о], а останній — [а]; у слові *жук* — перший звук [ж], останній — [к]), визначати місце та порядок звуків у слові (наприклад, у слові *мак* три звука: перший [м], другий [а], третій [к]);

- *зі складу слова* — коли дитина вчиться виділяти наголошений (*Аня*) і ненаголошений (*екран*) голосний, приголосний звук на початку/в кінці слова,

- а також звуковий аналіз складу — коли дитина вчиться визначати порядок звуків у закритих складах, виділяти перший/останній звук у відкритих (лш)/закритих (ам) складах.

іґл У серпні дитині виповниться шість років. У неї значні порушення звуковимови. Логопед поліклініки рекомендує ще рік побути у дитячому садку. Чи можна дитині йти до школи?

Логопед поліклініки дав вам слушну пораду. Значні порушення звуковимови не тільки створюють психологічний бар'єр у спілкуванні дитини з однолітками, а й заважають їй засвоювати шкільну програму, особливо предмети мовного циклу. Тож, почекайте ще рік, активно займаючись з логопедом, і ваша дитина піде до школи з повноцінним мовленням та краще підготовленою до навчання.

Об Чи можна розпочати роботу з логопедом тоді, коли дитина піде до школи?

Порушення звуковимови краще виправляти у дошкільному віці. Порушення звуковимовної сторони мовлення після 5 років закріплюються у мовленні дитини, тому їх виправлення потребує значно більше часу (кілька років) та відбувається важче. Пам'ятайте, що не виправлені порушення мовлення можуть закріпитися і залишитися на все життя. Не слід забувати, що порушення звуковимови не тільки ускладнюють спілкування, а й негативно впливають на засвоєння навичок читання та письма.

&> Шестирічна дитина не вимовляє звук [Р]. Чи потрібно їй підрізати під'язикову вуздечку?

Ймовірно, що ні. Визначити довжину вуздечки можете ви самі. Попросіть дитину відкрити рот і підняти язичок вгору, за верхні зубки. Якщо дитина легко це робить, проблема відсутнього звука не в цьому, а, можливо, у недостатній рухливості м'язів язика чи силі повітряного струменя, що видихається. Якщо ж дитина не в змозі підняти язичок вгору — він наче приклеєний у неї донизу, - це свідчить про те, що необхідне оперативне втручання ортодонта. Але часто буває так, що дитині досить важко підняти язичок; вона робить це з певним ■■ напруженням. У такому випадку підрізання не потрібне, але необхідне виконання спеціальних вправ для розтягування під'язикової зв'язки, які порекомендує логопед.

Доцільно виконувати з дитиною такі вправи.

Вправа "*Коник*" викликає особливий інтерес навіть у дітей раннього віку.

Опис вправи. Присмоктати язик до піднебіння, клацати язиком. Клацати повільно, сильно тягнучи під'язичну вуздечку. Виконати 10—15 разів. Прочитайте дитині віршик:

Я на конику скакаю:
—Цок-цок-цок! Хочеш,
тебе покатаю?
—Цок-цок-цок!
З вітерцем мій коник мчить:
—Цок-цок-цок! Дзвінко
стукають копитця:
—Цок-цок-цок! В'ється
коникова грива:
—Цок-цок-цок!
Ой, який же я щасливий!
— Цок-цок-цок!
(Ю. Рібун)

Вправа "*Гармошка*". Можливо, спочатку виконувати її буде важко, проте невдовзі ви отримаєте позитивний результат.

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Усміхнутися, язик присмокстати до піднебіння. Не відриваючи язика, закривати і відкривати рот. Виконувати під лічбу 10—15 разів.

Стежте, щоб губи були нерухомими і сторони язика не провисали. Прочитайте дитині віршик:

З язичка зроблю *гармошку* та й
пограю на ній трошки. Буду
весело я грати, починайте
танцювати!

(Ю. Рібун)

Вправа "*Малярі*" не лише допоможе розтягнути під'язикову зв'язку, а й зміцнить м'язи кінчика язика, що дуже важливо для вимови звуків.

Опис вправи. Рот трохи відкрити. Кінчиком язика водити по внутрішньому боці щік ("стінки"), змінюючи напрямок, потім проводити язиком вперед — назад по піднебінню ("стеля").

Стежте, щоб язик залишався широким, а його кінчик не висувався з рота. Прочитайте дитині віршик:

Малярам знайдеться діло: треба
фарбувати стіни, стелю треба
фарбувати. Хочеш їм
допомагати? Язичок свій
підніми, стелю ним ти побіли.
Язичком вперед — назад ти
біли за рядом ряд. Працювати
будеш вміло, швидко
впораєшся з ділом. (Ю. Рібун)

Кількаразове виконання вправ допоможе зробити під'язикову вуздечку довшою.

ІЛ Дитині поставили діагноз "*сигматизм*". Що це означає? Які причини цього порушення?

Сигматизмом називається спотворена вимова шиплячих та свистячих звуків. Сигматизм буває:

- *міжзубним*, коли під час вимови свистячих або/та шиплячих звуків кінчик язика просовується між нижніми та верхніми різцями, внаслідок чого утворюється шепелявий звук;

- *губно-зубним*, коли свистячі або/та шиплячі звуки вимовляються, наче звуки [ф] та [в] (наприклад, *фуба* — *уба*, *вумка* — *сумка*);

- *призубним*, коли замість свистячих та/чи шиплячих звуків чуються звуки [т] та [д] (наприклад, *тайник* — *зайчик*, *дук* — *жук*);

- *шиплячим*, коли замість свистячих звуків чуються пом'якшені звуки [ш'] та [ж'] (*ишшшшшкі* — *сосиски*, *жіма* — *зима*);

- *боковим*, коли язик у роті стає ребром, внаслідок чого під час вимови свистячих або/та шиплячих звуків утворюється "хлюпаючий" звук;

- *носовим*, коли свистячі або/та шиплячі звуки вимовляються як звук [х], але з гугнявим відтінком (наприклад, *хнік* — *сік*).

Найчастіше у практиці зустрічається міжзубний та шиплячий сигматизм. Причинами спотвореної вимови звуків, ймовірно, є механічне порушення артикуляційного апарату, тобто дефекти зубів та щелеп (відкритий, боковий прикус, прогнатія, прогенія тощо), вкорочена під'язикова зв'язка, неправильна будова піднебіння (дуже високе чи, навпаки, плоске). У будь-якому разі, за наявності спотворення звуків слід проконсультуватися у ортодонта чи стоматолога та обов'язково займатися з логопедом.

Ї У хлопчика після тривалих занять з логопедом звуковимова нормалізувалася, лише іноді він продовжує притупатися граматичних помилок. Чому дитина постійно вимагає, щоб їй читали одні й ті самі вірші (казки, оповідання тощо) по кілька разів підряд?

Якщо логопед займався з хлопчиком протягом тривалого часу і в нього спостерігалися не тільки окремі порушення звуковимови, а й відставання у формуванні лексико-граматичної сторони мовлення, це свідчить про наявність у дитини складного системного мовленнєвого порушення — загального недорозвитку мовлення. Багаторазові розповіді та читання віршо-

ваних або прозових творів є дуже важливими для створення у мозку дитини тих міжпредметних та причинно-наслідкових зв'язків, що з такими труднощами формуються у дітей з мовленнєвими порушеннями. Повторення допомагає дитині краще засвоювати почуту інформацію, "запускати" так званий інтелектуальний компонент мовленнєвої діяльності. Саме на основі повторень у дитини виникає безліч запитань, що, відповідно, стимулює пізнавальну активність. Одночасно це і розвиток пам'яті, адже обов'язково настане такий момент, коли хлопчик сам захоче розповісти вам історію, яку чув багато разів. Тож, наберіться терпіння і не відмовляйте дитині в повторному читанні вірша, оповідання чи вже вкотре переказати улюблену казку.

Оа Дитині 6 років. Вона перекручує слова — міняє місцями склади. Як навчити дитину правильно ділити слова на склади?

Вашій дитині вже 6 років, а це вік, коли звукоскладова структура слів має бути повністю сформованою. Слід обов'язково звернутися по допомогу до логопеда з метою проведення відповідної діагностики. Залежно від логопедичного висновку потрібно далі будувати роботу у цьому напрямі. У будь-якому разі для дитини буде корисною вправа "Плесни, як я", коли ви плескаєте у долоні, відбиваючи різний ритмічний малюнок (наприклад: / //, // /, /// тощо). Коли дитина навчиться повторювати ряди оплесків, можна так само відплескувати (відстукувати) слова різної складової структури: на кожен оплеск — склад (наприклад: *ка — ша, во—ро — на, те — ле — ві — зорто*що).

Оа Дитина вимовляє звуки з носовим відтінком, хоча операція після видалення аденоїдів пройшла успішно. Як зробити звуковимову дитини правильною?

Досить часто після видалення великих аденоїдних розрощень виникає функціональне порушення на зразок звичної відкритої ринолалії, внаслідок чого рухливість м'якого піднебіння виявляється порушеною. За правильною вимови носовий резонатор бере участь лише у вимові звуків [м] та [н], а також

їх м'яких варіантів. Під час вимови інших звуків м'яке піднебіння закриває вхід у порожнину носа. Корекційно-розвивальна робота при звичній відкритій ринолалії потребує відновлення рухливості м'якого піднебіння шляхом вправ, які індивідуально добирає логопед (покашлювання, пиття соку маленькими ковточками тощо), а також вироблення диференційованого ротового та носового дихання шляхом проведення дихальної гімнастики.

Оа Логопед поліклініки сказала, що у дитини порушене фонематичне сприймання. Як його розвивати?

Без повноцінного сприймання фонем, без чіткого їх розпізнавання неможливе оволодіння правильною звуковимовою. Логопед починає роботу з формування фонематичного сприймання на матеріалі впізнавання немовленнєвих звуків у процесі ігор на зразок "Що шумить? Хто кричить?", розрізнення висоти, сили і тембру голосу з використанням однакових звуків, звукосполучень, слів та фраз, розрізнення слів, близьких за своїм звуковим складом, диференціації (розрізнення) складів та фонем, розвитку навичок елементарного звукового аналізу.

Оа У дитини порушено багато звуків. Чому, якщо хлопчик дуже хоче навчитися правильно вимовляти звук [Р], логопед відпрацьовує [СІ]?

Дуже добре, що хлопчик сам хоче подолати своє мовленнєве порушення. Логопед у своїй роботі правильно дотримується дидактичного принципу послідовного переходу від простішого до складнішого, адже виправляти недоліки свистячих звуків (тобто [с], [з], [ц]) значно простіше, ніж шиплячих (тобто [ж], [ч], [ш]), звука [л] — нескладно порівняно зі звуком [р]. Одночасна робота над кількома важкими для вимови дитини звуками може бути для неї навіть шкідливою, коли надмірне напруження дихальних органів може призвести до швидкої втоми і навіть запаморочення. Виправлення звука [р] припадає на кінець логопедичної роботи, коли м'язи язика стають

рухомими, повітряний струмінь тривалим та цілеспрямованим. Тож вам слід набратися терпіння. Але ж скільки радості принесе вашій дитині поява в мовленні цього довгоочікуваного звуку!

Ол Дитина займається з логопедом, але їй не цікаво виконувати домашні завдання, просто повторюючи слова з певним звуком. Що робити?

Звичайно, дитині хочеться не займатися, а гратися. Можна стати "слідопитами" та відшукувати по квартирі предмети, у назві яких є звук, що відпрацьовується, грати у "Четвертий зайвий", коли серед 4 предметів на один звук дитина знаходить предметний малюнок, у назві якого є заданий певний звук. Вивчайте із малюком напам'ять поетичні мініатюри, відгадуйте загадки, повторюйте скоромовки та домовлянки, аналізуйте разом зміст прислів'їв і приказок, у яких зустрічається той чи інший звук, і тоді домашні логопедичні заняття стануть зовсім нескладними та цікавими, а головне - ефективними.

Отже, звертайте увагу не лише на правильну звуковимову вашої дитини, а й на стан сформованості у неї складової структури, наявність достатнього рівня лексичного запасу та правильність вживання граматичних категорій, рівень розв'язності зв'язного мовлення, а коли виникають труднощі - проконсультуйтеся у логопеда.

ОСЬ І ШКОЛА, ПЕРШИЙ КЛАС!

Ваша дитина вже *школяр*. Це приємно і, водночас, дуже відповідально. Перед батьками постає завдання допомогти дитині безболісно перейти від ігрової до навчальної діяльності, запобігти та подолати можливі труднощі у навчанні.

У сестрички Люби
Випадають зуби. І
говорить Люба: - Я
тепер бежжуба!

(Г. Бойко)

Оз> Як краще навчати дитину з вадами звуковимови читанню?

Дитину краще знайомити не з алфавітним позначенням букви (наприклад, "Же", "еС", "Ка"), а зі звучанням відповідного звуку ([Ж], [С], [К] тощо). Це робиться для того, щоб дитина не почала читати слова з "призвуками", наприклад: "же-у-ка" замість слова *жук*, що призведе до труднощів у навчанні читання та порушення розуміння змісту прочитаного. У жодному разі не знайомте дитину з тією буквою, звук на позначення якої вона спотворює або не вимовляє взагалі. Дитині з порушеннями звуковимови потрібно більше часу для запам'ятовування графічного зображення букв, тож буде доцільним:

- звернути увагу на положення органів артикуляційного апарату (язика, губ) під час вимови певного звуку та зафіксувати увагу на відповідній графемі (букві);
- виліпити букву, що вивчається, з тіста чи пластиліну, вигнути з тонкого дроту, викласти її з мотузочка, сірничків або лічильних паличок, намалювати її у вигляді того казкового героя, тваринки, предмета з близького оточення або пташки, на які схожа буква;
- впізнавати букви на дотик, коли дитина із заплющеними очима обмацує об'ємну пластмасову (виліплена, вишита товстими нитками тощо) букву та називає її;
- виготовити та обвести трафарети букв, що допоможе також і в оволодінні навичками письма.

ій) *Дитина замість букви "єЛ" вимовляє букву, схожу на слух на "Ve". Що робити?*

Займатися з логопедом. Слід пам'ятати, що звуки ми чуємо та вимовляємо, а букви пишемо та читаємо, тож, не варто плутати ці поняття. Слід говорити: "Вимовляє звук [Л], але написана буква "єЛ". У вашому випадку йдеться про параламбдацизм — заміну одного звука — [Л] іншим — [У]. Показовим буде звернути увагу дитини на ваші губи під час вимови звука [Л] — вони знаходяться в усмішці, та на положення язика — за верхніми зубами. Хай дитина подивиться у дзеркало на свої губи та положення язика під час вимови двогубого [Л]. Такий зоровий контроль за допомогою дзеркала прискорить оволодіння дитиною звуком.

Об'єз якими труднощами може зіткнутися дитина з ФФНМ у школі?

Сучасний темп життя досить швидкий. Це бачимо і зі шкільних програм, якими передбачено, наприклад, вивчення іноземної мови з 1 класу. Дитині з ФФНМ, яка ще не засвоїла фонемний склад рідної мови, вивчення іноземної є просто непосильним завданням.

Діти з порушеннями звуковимови потрапляють у групу ризику як схильні до дислексії (тобто порушення читання) та дисграфії (тобто порушення письма), адже під час читання та письма вони припускаються тих самих помилок, що і в усному мовленні (наприклад, *бійка* — *білка*, *тирізок* — *тиріжок* тощо). Невміння злити звуки у склади, склади — у слова під час читання, заміни та змішування схожих за звучанням чи за написанням букв (наприклад, малі букви "о" — "а", "б" — "д", "м" — "н" та ін.), пропуски чи додавання літер на письмі (наприклад, змля — земля, кофита — кофта) призводить до стійкої неуспішності, що не може не позначитися на психологічному стані школяра.

Дітям з мовленнєвими порушеннями притаманні деякі відставання у розвитку психічних процесів, а тому навчання у

школі, що відбувається вже не на практичному (як у дошкільному дитинстві), а на усвідомленому рівні, і передбачає високий рівень функціонування уваги та пам'яті, мисленнєвих операцій (особливо аналізу та порівняння), в цілому виявляється надто складним.

Тож, якщо у вас є така можливість, не віддавайте дитину до школи у шестирічному віці, а ще рік активно попрацюйте з логопедом.

Об'єз Зі спеціального ДНЗ дитину направили у школу для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Чи зможе дитина навчатися у масовій школі?

Зазвичай, випускники спеціальних ДНЗ, зокрема груп ФФНМ, йдуть до загальноосвітніх шкіл і за потреби відвідують логопедичний пункт. Проте, якщо мовленнєвий розлад був і залишається важким, зокрема, загальний недорозвиток мовлення, заїкання чи різні форми дизартрії, логопеди рекомендують навчання у школі для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Школа для дітей із ТПМ — загальноосвітня, тобто в ній навчаються за програмами, наближеними за своїм змістом до масових шкіл, проте, зі специфічною корекційно-розвивальною спрямованістю, особливо предметів мовного циклу, таких як рідна мова, читання та письмо, що значно полегшує навчання дітей з мовленнєвими порушеннями. За умов успішної логопедичної роботи вже через рік чи два діти можуть відвідувати масові навчальні заклади.

Об'єз Дитина пішла до 1 класу з вадами звуковимови і не може відвідувати логопеда поліклініки. Що робити у цій ситуації?

Про потребу вашої дитини у логопедичній допомозі, насамперед, слід повідомити класного керівника. Навіть якщо у вашій школі немає логопедичного пункту, він обов'язково є у вашому районі, і це питання буде вирішено. Класний керівник сам зацікавлений у тому, щоб учні його класу не мали мовленнєвих розладів.

Іа Вчитель звернув увагу на те, що дитина погано говорить. Але у хлопчика порушений прикус. Що ми можемо зробити?

Шкода, що на порушену звуковимову дитини звернув увагу вчитель, а не ви, адже порушена вимова звуків уже закріпилася у її мовленні, що потребує значного часу та зусиль у проведенні логопедичної роботи. Аномалії прикусу мають кілька варіантів: це може бути прогнатія, коли верхня щелепа сильно висувається вперед; прогенія, коли нижня щелепа виступає вперед; відкритий прикус, коли між зубами верхньої та нижньої щелеп під час їх зімкнення залишається проміжок. У будь-якому разі дитину слід обов'язково показати лікарю стоматологу чи/та ортодонтів і якомога швидше розпочинати корекційну роботу з логопедом.

Ї Дитина семи років розмовляла нормально. Хлопчик добре навчався у школі, гарно поведився. Після народження сестрички змінилася його поведінка та спотворилось мовлення — він "сюсюкає", як маленький, став дратівливим та плаксивим. Що нам робити?

У хлопчика з'явилося мовленнєве порушення на зразок функціональної дислалії, коли неправильна звуковимова не зумовлена дефектами анатомічної будови мовнорухового апарату (язика, губ, піднебіння). Дислалія виникла у дитини за наслідуванням і має психологічну основу. У вашому випадку консультація логопеда не потрібна, проте, обов'язковими є заняття з практичним психологом — своїм мовленням та поведінкою хлопчик звертає на себе увагу, акцентує, що він на рівні із сестрою потребує любові та турботи батьків.

еБ У дитини відсутній звук [P]. Чому її не беруть на заняття в логопедичному пункті?

Згідно з "Положенням про логопедичні пункти системи освіти", відповідно до наказу Міністерства освіти України №135 від 13.05.93 р. на логопедичні пункти, насамперед, приймають дітей, мовленнєві вади яких перешкоджають успішному навчанню. Серед контингенту дітей, котрі відвідують логопедич-

ний пункт, переважно школярі з важкими порушеннями мовлення. Проте, прийом учнів з вадами мовлення на логопедичні пункти проводиться протягом усього навчального року в міру звільнення місць. Ви можете почекати своєї черги або, що доцільніше, звернутися по допомогу до логопеда у дитячій поліклініці.

І& Звуковимова дитини правильна та чітка, але на письмі повторюються помилки на зразок "суба", "зук". Чому?

Мовленнєві порушення мають здатність стійкого закріплення як в усному мовленні, так і на письмі. І ті неправильні уявлення про звуки, які колись дитина вимовляла хибно, збереглися. У дітей із ФФНМ спостерігаються стійкі порушення у засвоєнні шкільних знань, особливо з предметів мовного циклу, зокрема читання, письма та рідної мови. Заняття з логопедом поліклініки або/та на логопедичному пункті допоможуть виправити наявні порушення.

їБ У дитини семи років з вадами звуковимови знижений слух. Чи потрібно їй займатися з логопедом?

Причин зниженого слуху дуже багато. Бажано зробити дитині аудіограму, щоб з'ясувати рівень порушення слухової функції, а також те, чи потрібно їй одягти слуховий апарат. Після висновку ЛОРа стане зрозумілим, потрібна дитині допомога логопеда чи сурдопедагога, а також те, в якій школі такій дитині краще навчатися.

і& Дитина вже всі звуки вимовляє правильно, хоч іноді й плутає. Чому діагноз ФФНМ до цього часу не зняли?

У даному випадку йдеться про змішування — порушення, притаманне фонетико-фонематичному недорозвитку мовлення. Хоча у дитини вже сформовані правильні артикуляційні уклади звуків, проте фонематичні процеси (сприймання, уявлення, слуховий контроль), тобто здатність на слух розрізняти правильність чи дефектність звуків, ще порушені та потребують логопедичної корекції.

і& Заняття з виправлення звуковимови тривають вже 2 роки, а восьмирічна дитина все ще погано говорить. Логопед каже, що причиною є стерта дизартрія. Можливо, слід займатися з іншим логопедом?

Вибір логопеда — справа індивідуальна, і вибираєте його для своєї дитини саме ви. Стерта дизартрія є досить складним порушенням і характеризується синдромом артикуляторних, дихальних та голосових розладів. Дизартрія супроводжується органічним ураженням центральної нервової системи, що спричиняє специфічні порушення звуковимови з труднощами автоматизації (тобто закріпленні в мовленні) більшості звуків та просодичної сторони мовлення (темпу, ритму, інтонації), тож тривалість курсу занять виправдана. Можливо, вашій дитині потрібне додаткове лікування у невропатолога, що пришвидшить закріплення артикуляторних навичок. Крім індивідуальних занять з логопедом, обов'язкове відвідування логопедичного пункту та бажане проведення зондового масажу.

&Б Дитина погано розуміє українську мову, адже вдома з нею розмовляють російською. Чому на логопедичному пункті з дитиною проводять заняття українською мовою?

Згідно з "Положенням про логопедичні пункти системи освіти", відповідно до наказу Міністерства освіти України №135 від 13.05.93 р. мова навчання на логопедичному пункті визначається відповідно до Закону України "Про мови". Відповідно до статті 4 цього Закону державною мовою України є українська мова. Тож, підгрупові логопедичні заняття мають проводитися логопедом виключно українською мовою. Проте, індивідуальні заняття з дитиною, за умови недостатнього розуміння української мови, можуть проводитися логопедом мовою російською. З метою опанування дитиною української мови, запобігання подальших труднощів у засвоєнні орфографічних правил та орфоепічних норм, поступово починайте розмовляти в сім'ї українською, читайте оповідання, вивчайте напам'ять віршовані мініатюри, що збагатить ваше мовлення і мовлення вашої дитини.

Отже, пам'ятайте: порушення, що вчасно не виявили та не виправили у дошкільному віці, значно ускладнюють шкільне навчання, створюють не тільки бар'єри у спілкуванні, а й такі психологічні нашарування, які згодом потребуватимуть вже не лише логопедичної, а й психотерапевтичної роботи. Тож займайтеся з дитиною, відзначаєте всі її успіхи та невдачі, і при виникненні перших труднощів у навчанні, звертайтеся по допомогу до педагогів та логопеда.

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Отже, шановні батьки, від вас залежить майбутнє ваших дітей. Ви маєте набратися терпіння, зацікавити дитину і, таким чином, залучити її до цілеспрямованої роботи. Лише у співпраці з дитиною ви зможете досягти бажаного: навчити відрізняти правильну звуковимову від неправильної, сформувати навички самоконтролю за власним мовленням, збагатити словниковий запас, удосконалити зв'язне мовлення, розвинути увагу, пам'ять, інтелект, підготувати до успішного навчання у школі.

Пам'ятайте: правильне мовлення — це не тільки чітка звуковимова, а й уміння грамотно висловлювати власні думки, це загальний розвиток і культура, успішність дитини в цілому. І не забувайте, що формування мовлення, тільки поєднуючись з розвитком інших психічних процесів, розгортанням ігрової діяльності, забезпечує гармонійне становлення повноцінної дитячої особистості.

Сподіваємось, що подані тут відповіді на запитання та запропоновані методичні поради допоможуть вам вчасно запобігти мовленнєвим порушенням та успішно подолати їх, а спільні корекційно-розвивальні заняття принесуть вам і вашій дитині цікаві та корисні хвилини спілкування.

Бажаємо успіхів!

ЛІТЕРАТУРА

1. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам : Кн. 3 / Л. С Вавіна, А. М. Висоцька, В. В. Жук та ін.; за ред.: В. І. Бондаря, В. В. Засенка. — К.: Наук, світ, 2006. - 212 с.

2. Методичний посібник із подолання заїкання (для логопедів, учителів, батьків, осіб, які мають заїкання) / Упоряд. Юрова Р. А. (відп. за вип.), Вітер Т. Г., Щолокова А. В. — К., 2007. - 67 с

3. Рібцун Ю. В. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки : навч.-метод, посіб. / Ю. В. Рібцун. — К.: Літера, 2010. - 160 с

4. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п'яти років: поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун. - К.: Літера ЛТД, 2008. - 128 с - іл.

5. Школа для батьків / В. Бондаровська, К. Бабенко, О. Возіянова та ін. — К.: Батискаф, 2003. — 320 с — Із змісту: Розд. 6 : Куриленко О. У сім'ї росте дитина з особливими потребами / О. Куриленко. - С 101-106.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

<http://www.logoped.in.ua>;
<http://logopedia.com.ua>;
<http://www.logoburg.com>;
<http://www.logoped.ru>;
<http://defectolog.info>;
<http://zaikanie.net.ua>;
www.zaikanie.ru;
<http://www.disgraphik.narod.ru>.

Науково-методичне видання

ПУТІВНИК ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Серія "Інклюзивна освіта"

*За загальною редакцією Колупаєвої А.А.,
доктора педагогічних наук, професора.*

Авторський колектив:

Колупаєва А.А., доктор педагогічних наук, професор,
Таранченко О.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*книга 7*);
Сак Т.В., доктор психологічних наук, професор,
Марчук Т.Ф., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Прохоренко Л.І., кандидат педагогічних наук (*книга 2*);
Литовченко С.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, **Борщевська Л.В.**, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, **Жук В.В.** (*книга 3*);
Вавіна Л.С., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, **іУдим І.М.**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*книга 4*);
Мерсіянова Г.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, **Макарчук Н.О.**, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник (*книга 5*);
Чеботарьова О.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*книга 6*);
Сухіна І.В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*книга 7*);
Скрипник Т.В., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник (*книга 8*),
Рібцун Ю.В. (*книга 9*).

У серії "Інклюзивна освіта" видаються науково-методичні та науково-практичні посібники провідних зарубіжних та вітчизняних фахівців, в яких висвітлюються інноваційні педагогічні технології.